

VAIDA ASAKAVIČIŪTĖ

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

ŽMOGIŠKOSIOS BŪTIES TRAGIZMAS SCHOPENHAUERIO IR NIETZSCHE'S ETINĖSE KONCEPCIJOSE

The Tragedy of Being Human in Schopenhauer's
and Nietzsche's Ethical Concepts

SUMMARY

The main attitudes of Schopenhauer's pessimistic compassionate ethics and Nietzsche's optimistic ethics of self-creation are similar and different at the same time. Schopenhauer and Nietzsche predicate that sufferings are a human expression of individuality. But Schopenhauer looks into individuality by negation, he searches methods to assuage a suffering man. He thinks that the main purpose of man is to live his life with less sufferings. In Schopenhauer's philosophy, compassion is people's chance to negate their will and individuality and to assuage suffering.

In Nietzsche's concept personal individuality is venerated. Suffering is apprehended not like a fate, but like a conscious choice. The sense of suffering arises as the origin of creation, the way a man can gain the aim – self-creation. Schopenhauer's pessimistic compassionate ethics is disapprobative because it makes people weaker.

KELIAS Į SAVIKŪRĄ: KANČIA AR UŽUOJAUTA?

Kitas įtakingas neklasikinės „gyvenimo filosofijos“ pradininkas Nietzsche perėmė iš Schopenhauerio iracionalios *valios* kategoriją, kuri transformavosi jo koncepcijoje į aktyvią *valią gyvenimui*.

Nietzsche's etinė teorija, pasaulėžiūros pantragizmas taip pat ženklintas stiprios Jenos romantikų ir ypač jo dievaičio Schopenhauerio įtakos. Lyginant Schopenhauerio ir Nietzsche's etines te-

RAKTAŽODŽIAI: Nietzsche, Schopenhaueris, tragizmas, užuojauta, kančia, valia, savikūra, gyvenimas.
KEY WORDS: Nietzsche, Schopenhauer, tragedy, compassion, suffering, will, self-creation, life.

orijas, iškart kyla natūralus klausimas: kokie žmogaus būties tragiški motyvai atsiskleidžia nagrinėjant užuojautos ir kančios fenomenus Nietzsche's etikoje? Būdamas Schopenhauerio mokinys bei sekėjas, Nietzsche taip pat rėmėsi *valios*, kaip visos *esinijos* pagrindo, samprata. Tačiau vėliau radikalusis individualistas Nietzsche išsižada Schopenhauerio teigto rytietiško mistinio individo susiejimo su *pasaulinės valios* visuotinybe. Mąstytojas *valiai* suteikė kitokį žmogišką turinį: bet kuri valia yra individo valia, žmogus valios požiūriu *a priori* iškyla kaip laisvas ir autonomiškas. Taigi Nietzsche palieka žmogui galimybę pačiam „valdyti“ *valios galią* ir todėl aštriausias savo kritikos strėlės jis nukreipia į Schopenhauerio koncepcijos etinę šerdį: *kaip galima paneigti valią ir palengvinti kančią*. Nietzsche, kitaip nei Schopenhaueris, valią laikė ne aklu, o tikslingu veikimu: valia turi tikslą išlikti, įgyti stiprybės, teigti gyvenimą. Todėl Nietzsche's pozicija akivaizdžiai priešinga: jam *valia galiai* yra tai, ką vertėtų auginti, o ne slopinti, tai yra žmogaus kūrybos ir laisvės galia, „*pats gyvenimas ir yra valia*“¹³.

Savo veikale *Anapus gėrio ir blogio* Nietzsche valios gyventi neigimą įvardija kaip tam tikrą *dekadantišką* moralinį sąjūdį, glaudžiai susijusį su krikščioniška morale. Schopenhaueris, kurio etinėje koncepcijoje kaip viena iš galimų valios neigimo galimybių buvo analizuojami asketiniai idealai, Nietzsche's yra puolamas kaip krikščioniškosios interpretacijos įpėdinis. Nietzsche'is tampa nepriimtini ne tik mistiniai, bet ir iš brachmanistinės ir budistinės filosofijos perimti asketiški Schopenhauerio filosofijos motyvai. Filosofo manymu, jis buvo perdėm

apžavėtas ir pakerėtas moralės, todėl išvydo priešingą žmogaus idealą, kuris įkūnija žmogų, gebantį ne tik su viskuo susitaikyti, „bet norinti, *kad taip, kaip buvo*, kartotųsi visą amžinybę“¹⁴. Nietzsche savo filosofijoje negailėjo karčios ir triuškinamos kritikos krikščionybės atžvilgiu. Krikščionybę jis įvardija kaip vergų ir užuojautos religiją, kuri paveikė tragišką žmogaus pasaulėjautą. Būtent krikščioniškoje moralėje Nietzsche išvelgia kančios guodimo būdų lobyną, kurie visiškai nuslopina gyvenimo jausmą: „nemylėti, nejausti neapykantos, skausmo, nekeršyti, nedirbti, skursti, su viskuo susitaikyti“¹⁵. Nietzsche tokiam krikščioniškame „*gydyme*“ išvelgia slypintį asketišką dvasininką, kurio tikslas nuslopinti žmoguje glūdintį nepasitenkinimo savimi jausmą ir taip jam suteikti trumpalaikę, apgaulingą vidinę ramybę ir „sumažinti“ jo skausmus. Tačiau visa tokio asketiško „gydymo“ siūlomo kelio rezultatas yra asmenybės „išnykimas“ ir „sušventėjimas“. Krikščioniškos moralės stiprėjimą Nietzsche laikė ne tik *valios galiai* silpnėjimo, bet ir būties beprasmiškumo jausmo stiprėjimo rezultatu. Juk gyvenimo neigimas lėmė nusivylimą ir nihilizmą, kada prarandamas tikėjimas ne tik moralinių vertybių prasmingumu, bet ir žmogaus būties tikslingumu.

Nietzsche, smerkdamas savo veikale *Antikristas* krikščionybę, lygina ją su budizmu: nors abi priklauso nihilistinėms religijoms, abi neįtikėtina yra viena į kitą nepanašios. „Budizmas yra vėlyvųjų, gerų, romių, itin dvasingų, pernelyg imlių skausmui religija, kurios mokymas labiausiai priešinasi keršto, antipatijos, *resentiment* jausmui“. Europa, anot mąstytojo, tam dar nepribrendo, tai „grįžimas

į džiaugsmą ir linksnumą, į dvasios dietą, į tam tikrą kūno užgrūdinimą¹⁶. *Kaip dar toli Europai iki šios kultūros pakopos*, – samprotauja mąstytojas.¹⁷ O krikščioniškoji religija yra kupina barbariškų vertybių, ji nori valdyti plėšrūnus, širdyje sulaukėjusius ir besikankinančius žmones. Tai neapykanta protui, išdidumui, drąsai, *mąstymo laisvei*. Budizmo religijos idėjų pozityvios interpretacijos daro Nietzsche artimą Schopenhauerio mąstymui, kuriame iškyla daug paralelių su Rytų išmintimi¹⁸. Vis dėlto Nietzsche's plėtojama etinė koncepcija griežtai kritikuoja pasaulėžiūros pesimizmą. Vadinausi, jis atsiriboja nuo Schopenhauerio propaguojamos užuojautos, kuri tapo bet kokio moralumo šaltiniu, individualumo neigimu. Nietzsche piktinasi, kaip įmanoma užuojautą pavadinti dorybe, maža to – padaryti ją visų dorybių pradū ir šaltiniu, kai kiekviena kilni moralė laiko ją silpnybe. Anot Nietzsche's, užuojauta – tai nihilizmo praktika, pagrindinis *décadence* augimo įrankis, ir Schopenhaueris, anot mąstytojo, buvo teisus tik tuo, kad užuojauta neigia patį gyvenimą.

Nietzsche's filosofijoje *Dievo mirties* idėja giliausiai atskleidžia tragišką žmogaus padėtį pasaulyje, nes dingsta bet koks žmogaus egzistencinės būties atramos taškas ar aiškumą jai teikiantis pagrindas ir gyvenimas lieka be kūrybinės prasmės. Žmonija atsiduria bauginančioje akistatoje su *nebūtim*. Žmogui, praradusiam savigarbą, lieka vienintelė išeitis – per grėsmingą kovą su pasauliu leisti ieškoti gyvenimo prasmės. Kaip pažymi, A. Andrijauskas, šiame egzistencinio dramatiškumo kupiname iššūkyje lemčiai ir glūdi svarbiausias *filosofų tragiško optimizmo patosas*¹⁹.

Tačiau *Dievo mirties* idėja ypatinga tuo, jog Nietzsche joje išvelgia žmogaus išlaisvinimą naujiems uždaviniams ir ieškojimams. Žmogui Nietzsche duoda naują siekiamybės idealą, kurį skelbia Zaratustro lūpomis: „Te jūs valia pati jums sako: tebūna antžmogis prasmė pasaulio!“²⁰ Nietzsche kviečia sugrįžti į regimybės pasaulį, kur nebėra perskyros tarp transcendencijos ir imanencijos, metafizikos ir fizikos, jis atveria naują – gyvenimo – perspektyvą. Gyvenimas, t. y. tikroji realybė, anot filosofo, yra ne kas kita, kaip tik *regimybė*. Todėl jis negailėtingai griauna tikėjimą *idėjine–iluziune* anapusine tikrove. *Kančia ir bejėgiskumas – štai kas sukūrė tuos visus pasaulius*, – skelbia filosofas²¹. Mąstytojas smerkia bei kritikuoja viską, kas daro gyvenimą silpną ir apgailėtiną, bei kviečia žmogų gyventi *čia* ir *dabar*, prisimant visą atsakomybę už save ir savo pasirinkimus bei visas jėgas atiduoti šio pasaulio ir savo asmenybės kūrybai. Taigi Nietzsche bando sugražinti žmogui jo prarastą *didybę*, vidinės stiprybės šaltinį. Žmogus vėl tampa savo būties, nors ir tragiškos, valdovu.

Darosi suprantama, kodėl Schopenhauerio skelbiamą užuojautą ir artimo meilę Nietzsche vertino kaip beprasmišką veiksmą, per kurį skleidžiasi išglebimas ir nevyriškumas. Užuojauta ir iš jos kylantis gailėstis yra slogus ir užkrečiamas instinktas, nukryžiuojantis visus instinktus, siekiančius palaikyti ir pakelti tikrojo gyvenimo vertę. Tai užsimaskavusios pavojingos jėgos, nuodijančios kūrybą, vedančios į nuopuolį ir tragizmą. Maža to, mąstytojas pažymi, kad užuojauta, kaip gyvenimui priešiška tendencija, sukelia depresiją ir nuvilio-

ja į „Niekį“, tai – nihilistinės filosofijos apraiškos. Nietzsche ragina ieškoti priemonės, „kuri suvartytų toki geluonį, kad visas šitas liguistos ir gyvenimui pavojingos užuojautos skaudulys, koks yra Schopenhauerio atvejis, sprogtų“²².

Schopenhauerio gyvenimo moralė kilo iš užuojautos ir pajautos, kad kančia yra neišvengiama ir kad visi žmonės iš esmės lygūs savo lemties tragiškumu. Nietzsche, priešingai nei Schopenhaueris, teigia optimistinį požiūrį į žmones kaip savo gyvenimo kūrėjus ir į kančią kaip gyvenimo iššūkį. Kančia, anot Nietzsche's, nėra blogas dalykas, ji nežlugdo mūsų, jei mes turime jėgų suteikti šiai kančiai pozityvų turinį. Kančia nėra nei gyvenimo esmė, nei žmogaus tragiška lemtis. Kančia yra sąmoningas gyvenimo pasirinkimas, ji tampa būtinybe kuriant save. Jos nuolatinė įveika vyksta per gyvenimo teigimą ir kūrybą. *Valios galia*, kurią Schopenhaueris taip atkakliai bando paneigti, išskyla kaip savęs kūrimo ir įprasminimo galia. Kas bijo kančios ir stengiasi jos atsikratyti, tas negalės savęs įveikti. Individas sąmoningai suvokdamas ir išgyvendamas kančią, įgauna sielos tvirtybę, ryžtingumą, ištvermę, narsą, stiprėja jo *valios galia*. Kančioje glūdi kūrybos versmė, žmogaus permainymo, išsivalymo galimybė. *Žmogus tai upė užteršta* – skelbia Nietzsche savo veikale *Štai taip Zaratustra kalbėjo*²³. Kitame veikale *Anapūs gėrio ir blogio* Nietzsche pateikia samprotavimus apie žmogaus prigimtyje slypintį susiskaidymą, t. y. gėrio ir blogio pradus: „jame (žmoguje) slypi medžiaga, atplaiša, atmosferos, molis, purvas, chaosas; bet žmogus yra ir kūrėjas, skulptorius, kūjo tvirtumas, septintoji die-

na“²⁴. Nietzsche, iškeldamas kūrinio ir kūrėjo priešpriešą, atskleidžia, jog silpnųjų užuojauta ir ta, kurią skelbia ir Schopenhaueris, yra skiriama būtent „*kūriniui žmoguje*“, tam moliui, kuris turi būti deginamas ir laužomas, kad būtų pasiekta harmonija ir prigimtinė vienybė. Žmogaus perkeitimas ir išvalymas negali vykti lengvai. Ne veltui savikūros procesą Nietzsche sieja su gimdymu, nes niekas, kas turi gimti, neatsiranda be didelių pastangų ir skausmo. Taigi žmogus turi būti draskomas išbandymų ir vidinių prieštaravimų, kad jis būtų užgrūdintas, kad jame mirtų visa, kas silpna ir sena, kad jis taptų stiprus ir galėtų išlaisvinti kūrėją savyje.

Čia išryškėja dar vienas, ne mažiau svarbus Nietzsche's pasaulėžiūros aspektas, tai yra grožio, meniškumo ir estetiškumo iškėlimas, kuris buvo ryškus Rytų filosofinėse koncepcijose ir kurią savo filosofijoje išrutulioja Schopenhaueris. Šios įtakos neišvengė ir Nietzsche. Jis nuolat siekė suteikti savo filosofijai poetinį arba meninį pavidalą. Kaip nurodo A. Mickevičius, veikalas *Tragedijos gimimas iš muzikos dvasios* nuo pat pradžios iki pabaigos yra persmelktas Schopenhauerio filosofijos ir romantinės dvasios. Mąstytojas čia kelia klausimą apie tragiškumo ištakas Graikijoje, analizuodamas dionisiškojo ir apoloniškojo pradų susidūrimą. Jų sąjunga pagimdo tragišką meną. Šiame veikale filosofas kaip niekur kitur į pirmą vietą iškėlė meną ir laiko jį svarbiausia žmogaus metafizine veikla. Pasak mąstytojo, sau patiems galime jausti didžiausią pagarbą tik kaip galimi meno kūriniai, „nes tik kaip estetiškas fenomenas gyvenimas ir pasaulis susilaukia amžino pateisinimo“²⁵. Taigi

Nietzsche'į gyvenimas yra kupinas *valios galiai* energijos, sugebantis įveikti savyje slypintį tragiškumą ir prieštaravimus, jis nuolat skleidžiasi naujomis perspektyvomis ir spalvomis. Todėl mąstytojas jį prilygina meno kūriniiui, kurio pagrindinis kūrėjas pats žmogus.

Meno paskirties supratimas ir išaukštinimas suartina abiejų iracionalizmo ideologų pozicijas. Vis dėlto tenka pažymėti, kad Nietzsche's skelbiama gyvenimo ir savikūros idėja prieštarauja Schopenhauerio nuostatai, neigiančiai laisvo pasirinkimo galimybę. Schopenhaueriui žmogus iš anksto apibrėžtas, kokiam jam būti, tai priklauso nuo valios: „Valia yra pirminė ir pirmapradė. Todėl konkretus žmogus yra toks, koks yra, dėl savosios valios, ir jo charakteris yra pirmapradiškas, nes valiojimas yra jo esybės pagrindas“²⁶. *Žmogus yra reikmės vaikas, o ne laisvas protas*, – skelbia Schopenhaueris. Nietzsche's filosofijoje eksperimentuodamas ir kurdamas žmogus visada turi galimybę keistis, išreikšti savo individualumą, įprasminti savo egzistenciją. Žmogaus vidinė esmė yra nepastovi, todėl jis pats save turi „nustatyti“, t. y. steigti savo egzistenciją, lemti jos pavidalą. Todėl Nietzsche's koncepcijoje, priešingai nei Schopenhauerio, pabrėžiamas valios teigimas, individualumo svarba, aukščiausi asmeniniai kūrybiniai sugebėjimai. Nietzsche savikūros etikoje mato žmogų kaip nuolatinį procesą ir tapsmą. Žmogus privalo sukurti aukštesnę būtybę peržengdamas save, todėl šiame tobulėjimo kelyje visiškai netikra Schopenhauerio skelbiama užuojauta, kuri skatina silpnumą, nepasitikėjimą savimi ir susitaikymą su tikrove. Filosofo teigimu, gyvenimo esmė yra nuolatinė kova, tai amžinas judė-

jimas ratu. Būtent užuojauta ir stabdo *amžinuojų ratu* vykstančią atranką. Ji gelbėja ir saugo, kas turi mirti, išnykti, susinaikinti. Užuojauta tarsi daro galimą *To paties sugrįžimą į Tą patį*. Tačiau ne tokia yra Nietzsche's *amžinojo sugrįžimo* esmė. Nietzsche's paslaptis ta, kad *amžinasis sugrįžimas* turi būti ir yra atrenkantis, tai yra pačios *Būties* atrinkimas, ir todėl viskas, kas gali būti paneigta, kas silpna, žema yra pašalinama *amžinojo sugrįžimo* judesiu. Žmogaus uždaviniu tampa gebėjimas ne iširti tame judėjimo tapse, visuotinybėje, o išlikti individualybe ir tuo būdu teigti save. Nietzsche's *Antžmogis* kaip idėja – tai „naujo“, kilnaus ir didingo žmogaus, planuojančio savo ateitį, įvaizdis. Nietzsche's kuriamas žmogus – tai sau pakankamas Aš, įkūnijantis negailestingą savęs įveikimo principą. Todėl Nietzsche'į žmogaus gyvenimas prasmę igyja tik tada, kai jis „sugeba laisvai ir absoliučiai sąmoningai tvirtinti viską, kas jame yra, ...kartu ir savo siekimą valdyti“²⁷.

Akivaizdu, kad ir Schopenhauerio, ir Nietzsche's skelbiamos etinės tiesos skiriasi. Tačiau, anot A. Schweitzerio, „savo bandymuose atgaivinti elementariausias etines gyvenimo neigimo ar atitinkamai gyvenimo teigimo idėjas, jie papildė vienas kitą ir skelbia nuosprendį visam Europos filosofiniam etiniam mokslui“²⁸. Schopenhauerio ir jo bendražygio Nietzsche's etinės koncepcijos akivaizdžiai parodo nesitaikstymą su klasikiniiais racionalistinėje Vakarų filosofijoje viešpataujančiais principais, atskleidžia abiejų mąstytojų pastangas ir norą kurti naują „neklasikinę“ filosofiją, kurioje į pirmą vietą kyla sudėtingos žmogaus būties problemos: kančia, gyveni-

mas, kūryba. Šių mąstytojų filosofijoje glūdi begalinis rūpestis žmogumi, jo ateitimi. Pasaulis, siekiantis galutinio tiks-

lo ir šį tikslą praradęs, yra ir Schopenhauerio, ir Nietzsche's filosofijos atsvaros taškas²⁹.

GYVENIMO PRASMĖS TEIGIMAS AR NEIGIMAS: PESIMIZMAS AR OPTIMIZMAS?

Nietzsche's ir Schopenhauerio neklasikinės filosofijos koncepcijose atsiribojama nuo vokiečių klasikinei filosofijai būdingų abstrakcijų gvildenant ontologines, etines problemas ir itin jautriai perteikiamas žmogaus būties trapumas, jo egzistencinės situacijos tragiškumas. Abu filosofai bando sustiprinti žmogų, nubrėžti naujus gyvenimo orientyrus ir padėti jam išsiveržti iš jį ribojančios ar net naikinančios tikrovės. Bet ar jiems tai pavyksta? G. Simmelio teigimu, nors Nietzsche suvokė tragišką bei nihilistišką žmogaus padėtį pasaulyje, vis dėlto savikūros idėja padėjo mąstytojui išvengti pesimizmo. Savo filosofinėje koncepcijoje Nietzsche skelbia optimistinių požiūrių į žmogaus būtį. Jis teigia *valios valdymą*, per kančią naujo, *laisvo* žmogaus „gimimą“ ir gyvenimo tobulėjimą. Tačiau skaitant Nietzsche's pranašiškus tekstus apie nihilistinį dekadansą bei „Europos saulėlydį“, „...kad visa mūsų kultūra jau ilgą laiką artėja prie katastrofos: nerūpestingai, prievartiškai, veržliai, tarsi srautas, besiveržiantis į baigtį“³⁰, galima būtų aiškiai teigti, kad mąstytojo filosofijoje yra jaučiamas gana stiprus tragiško pesimizmo atspalvis. M. Heideggeris savo veikale *Nietzsche's žodis „Dievas mirė“* pažymi, kad pats Nietzsche ne tik kalbėjo apie pesimizmą, bet ir analizavo savo filosofijoje tam tikrus pesimizmo tipus. Pasak Nietzsche's, būtent pradinis nihilizmo pavidalas ir yra

pesimizmas, tačiau pesimizmas gali būti dvejopas³¹. Kaip vieną iš galimų pesimizmo apraiškų Nietzsche nurodo Schopenhauerio filosofinį pesimizmą, kurį įvardija kaip *silpnųjų pesimizmą*, nes čia vyrauja tikėjimas, jog neverta gyventi ir teigti gyvenimo. Todėl Schopenhaueriui gyvenimas kaip visuma turi būti paneigtas. *Silpnųjų pesimizmas* visur mato tik tamsiąją tragiškos žmogaus egzistencijos pusę, visada suranda priežastį atsitraukti ir pralaimėti, o pabaiga čia nuolat suvokiama kaip neišvengiama visuotinė žūtis. Nietzsche skausmingai dvejoja: ar pesimizmas neišvengiamai yra žlugimo, sunykimo, gyvenimo nesėkmės, pavargusių ir nusilpusių instinktų ženklas? Ar yra stiprumo pesimizmo? Nietzsche pastebi ir skelbia naująją pesimizmo sampratą – *stipriųjų pesimizmą*: „tai naujųjų amžių žmonijos veržimasis į besąlygišką subjektyvumo viešpatavimą *esinių* stichijoje“³². Priešingai nei *silpnųjų pesimizme*, čia vyrauja stiprybė, kuri nepasiduoda iliuzijoms, vengia apgaulės ir pagražinimų, stengiasi suvokti ir išsiaiškinti galimybes ir jėgas, kurios vis dėlto nieko suteikia galimybę valdyti istorinę situaciją. Nietzsche palaiko stiprų, žygdarbį galintį atlikti, save įveikti žmogų. Būtent šis, *stipriųjų pesimizmas*, ir tampa Nietzsche's nihilizmo atsvaros tašku. Todėl Nietzsche's apmąstyta nihilizmas jokiu būdu nesutampa tik su negatyviai inter-

pretuojama tragiška žmogaus stovėseną, kai nebetikima į krikščioniškąją Dievą ir gyvenimo prasmės buvimą ir kaip prarandama bet kokia atrama antjuliniam pasaulyje. Tai, anot Heideggerio, reikščių Nietzsche's nihilizmo reiškinius sutapatinti su pačiu nihilizmu. Nietzsche'į nihilizmas jokiū būdu nėra tik nuosmūkiū reiškiny, t. y. aukščiausių vertybių nuvertėjimas. Nihilizmas kaip pamatinis, esminis ir neišvengiamas Vakarų pasaulio istorijos ir kultūros įvykis kartu yra ir paskata plėtoti šios istorijos dėsningumą. Nietzsche pripažįsta, kad nors aukščiausios vertybės netenka vertės šiam pasauliui, pats pasaulis (t. y. gyvenimo teigimas) išlieka ir kad *be-verčiu* tapęs pasaulis neišvengiamai veržiasi prie naujų vertybių. Neigimas Nietzsche's filosofijoje tampa privaloma raišdos ir plėtotės sąlyga. Toks nyčiskas nihilizmas, įkūnijantis naujų vertybių *įtvirtinimo/pervertėjimo* galimybę, tampa neatsiejamas nuo ontologinio atsinaujinimo proceso. Būtent šis atsinaujinimas neigimą įkūnijantį žmogaus būties tragizmą paverčia pozityviai kūrybingu pradū ir leidžia triumfuoti teigimui.

Iš to kyla išvada, kad Nietzsche's skelbiamame nihilizme tarsi susijungia neigimas (vertybių nuvertėjimas) ir teigimas (naujų vertybių kūrimas/pervertėjimas). Be neigimo *Ne* ankstesnėms vertybėms negali būti teigimo, tačiau būtent teigimas „daro“ nihilizmą „užbaigtą“³³. Todėl Nietzsche savo filosofijoje per neigimą įveikdamas tragišką žmogaus lemčių pergalingai sako gyvenimui *Taip*.

Taigi pats Nietzsche laiko save pirmuoju tragizmo filosofu, įstengusiu *per neigimą priartėti prie gyvenimo teigimo es-*

mės, atmetus ir nugalėjus bet kokią tragizmą ir pesimizmą. Skirtingai nei Schopenhaueris, jis siūlo priešingą perspektyvą: vietoje gyvenimo neigimo, užuojautos ir apatiškumo kviečia kovoti, įveikti save, teigti gyvenimą net ir kančioje, juoktis bei šokti. Nietzsche ragina nepasiduoti: „... turime išmukti ieškoti gyvenimo šiaip paguodos, – turime išmukti juoktis, mano jaunieji bičiuliai“³⁴. Mąstytojas skelbia protestą prieš išorinio pasaulio absurdiškumą ir, teigdamas gyvenimą, kurio valdovas yra tvirtas, narsus ir nepalaužiamas žmogus, atskleidžia gyvenimo visavertiškumą kaip visapusišką savęs realizavimą. Gyvenimo esmė tampa kūryba, kuri turi vykti drąsiai, negailestingai, linksmai. Juk gyvenimas Nietzsche'į pirmiausia yra „žaidimas, svetimo ir silpnėsio įveikimas, priespauda, griežtumas, savo formų primetimas, aneksija“³⁵.

Schopenhaueriui to padaryti nepavyko: jam gyvenimas, kaip beasmenės valios vaizdinys, yra bevertis ir beprasmis, jis nuolat sukasi ratu kaip amžinas tapsmas, kai nuolat pereinama nuo troškimo prie jo patenkinimo ir nuo pastarojo – prie naujo troškimo. Individas, jo gyvenimas bei poelgiai suvokiami tik kaip aklos ir betikslės valios įrankiai, todėl žmogus yra pasmerkiamas beprasmiškai egzistuoti susvetimėjusiame pasaulyje, negalėdamas suvokti savo galutinio tikslo. *Pasaulis negali suteikti tikro pasitenkinimo*, – skelbia Schopenhaueris savo veikale *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*, – todėl jis nevertas mūsų prieraišumo; štai čia glūdi tragizmo dvasia – ji stumia į *rezignaciją*³⁶. Visų žmonių likimas yra toks, kad gyvenime jiems tenka vien plušėti, kamuotis, stengtis ir vargti.

Vyksta nepaliaujama kova ne tik su vargais ir nuoboduliu, bet ir su kitais. Teisingiausia būtų, jei gyvenimą laikytume *desengaño*, nusivylimu, nes viskas gana aiškiai į tai nukreipta³⁷. Juk kaip teigė mąstytojas, „kiekvieno individo gyvenimas, jei apžvelgsime jį apskritai, kaip visumą ir išskirsime tik reikšmingiausius bruožus, visada yra tragedija, nors savo smulkmenomis jis yra komedija. Juk kasdieniai rūpesčiai ir kančios, nuolatinis akimirkos irzlumas, kiekvienos savaitės norai ir baimės, kiekvienos valandos negandos dėl nuolat pasirengusio iškrėsti pokštą atsitiktinumų yra tik komiškos scenos. Tačiau niekada neišsipildantys troškimai, bevaisiai siekiai, likimo negailestingai sutrypiamos viltys, nelemtos viso gyvenimo klaidos, nuolat stiprėjančios kančios ir *pagaliau mirtis vis dėlto yra tragedija*“³⁸. Taigi, kaip teigia A. Andrijauskas, Schopenhaueris, perėmęs iš senovės Indijos etikos tris pagrindines idėjas – kančios neišvengiamumo, susitaikymo su ja ir atsiskyrimo nuo išorės pasaulio beprasmiškumo, tarsi siekia filosofiskai įprasminti Horacijaus mintį: *Beatus ille qui procul negotiis* (Laimingas, kurs toli nuo pasaulio šurmulio). Scho-

penhauerio filosofija baigiasi šiuo didžiai pesimistiniu leitmotyvu³⁹.

Ar galime teigti, jog filosofas, paneigdamas valią gyventi, kartu paneigia ir patį gyvenimo tikslą? Nors Schopenhauerio filosofija dažniausiai interpretatorių ir kritikų traktuojama kaip radikalai pesimistinė, joje galima išvelgti ir paskirų optimizmo elementų. Filosofas, analizuodamas gyvenimo beprasmiškumą, pabrėžia žmogaus būties niekingumą ir egzistencijos trapumą ir neapsiriboja tik tuo. Jis stengiasi padėti žmonėms, atskleidžia būdus, nubrėžia tam tikrus orientyrus, kaip neišvengiamos kančios akivaizdoje gyvenimą padaryti prasmingą. Savo filosofijoje pateikia žmogui naują gyvenimo siekiamybę, kurią veikalo *Gyvenimo išminties aforizmai* skyriuose apibrėžia kaip pastangą išbūti savo gyvenimą kuo mažiau kenčiant. Nes viskas, kas padeda nuslopinti ir paneigti žmoguje *besiveržiančią valią*, Schopenhauerio nuomone, yra prasminga. „Juk valia gyventi – tai vien reiškiniai, tampa absoliučiu nieku“⁴⁰. Taigi *valios gyventi* atsisakymas iškyla kaip pagrindinis žmogaus gyvenimo tikslas ir aukščiausias etinis principas.

IŠVADOS

Glaustai lyginamuoju aspektu aptarę dviejų neklasikinės filosofijos šalininkų etines koncepcijas, galime teigti, kad Schopenhauerio pesimistinė užuojautos ir Nietzsche's optimistinė savikūros etika savo pamatinėmis nuostatomis yra panašios ir kartu skiriasi. Abu filosofai sutiko, kad kančia yra viena iš žmogaus nepasitenkinimo tikrove ir nesugebėjimo

surasti savo vietos pasaulyje, jo susvetimėjimo raiškos formų. Todėl pagrindinė filosofų koncepcijos ašimi tampa žmogaus būties tragizmas, tačiau ryškėja skirtingos jų pozicijos interpretuojant tragiškumą. Būtent Nietzsche'į aistringas tikėjimas kuriamąja jo pamatinės filosofijos kategorijos „gyvenimas“ galia ir savikūros idėja padėjo išvengti

Schopenhaueriui būdingo fatališko pesimizmo ir rezignacijos. Nihilistinis Nietzsche's neigimas, gyvenimo pilnatvės ir kūrybiškumo aukštinimas tampa jam privaloma konkrečios asmenybės tolesnės raidos ir plėtotės sąlyga. Gyvenimo ir žmogaus esmėje slypintis kūrybingas pradas leidžia triumfuoti teigimui, kuris įtvirtina *valią galiai*, per kančią naujo *laisvo* žmogaus „gimimą“ ir gyvenimo tobulėjimą. Tokia Nietzsche's skelbiama savikūros galimybė prieštarauja Schopenhauerio koncepcijai, neigiančiai laisvos, individualios valios galimybę. Žmogaus vidinė esmė aiškinama kaip nepastovi, priklausanti nuo konkrečios asmenybės, jos vidinio pasirinkimo.

Schopenhauerio budizmo įtakos paveiktoje etikoje optimizmo leitmotyvų išvelgti sunkiau. Jam gyvenimas, kaip beasmenės valios vaizdinys, yra bevertis ir beprasmiškas, jis amžiais sukasi ratu kaip begalinis veržlios valios srautas. Pasaulis negali suteikti tikro pasitenkinimo ir teisingiausia jį būtų laikyti nuolatiniu nusivylimu. Todėl Schopenhauerio užuojautos etika nukreipta į valios neigimą, atramos ieškojimą artimo meilėje ir užuojautoje. Jis ieško būdų, padedančių sušvelninti kančią, paguosti kenčiantįjį. Schopenhaueriui valios laisvė tėra tik iliuzija, todėl savo koncepcijoje nuolat

akcentuoja negatyvius žmogaus gyvenimo aspektus, nesibaigiančias ir beprasmiškas individo grumtynės su lemtimi ir mirtimi, bei jam svetimu jį valdančiu iracionaliu pasauliu. Akivaizdu, kad tokiaime betiksliaime, iracionalių jėgų valdomame Schopenhauerio pasaulyje *žmogaus būties tragizmas yra neišvengiamas*.

Tačiau, kita vertus, nors neklasikinio mąstymo pamatinius principus formavusi Schopenhauerio filosofija dažniausiai interpretatorių traktuojama kaip radikaliai pesimistinė, tačiau joje galima išvelgti ir paskirų optimizmo atspalvių. Gilinantis į jo etinius filosofijos aspektus, darosi vis akivaizdžiau, kad šis pesimizmo ideologas ne tik atskleidžia žmogui jo tragišką gyvenimo beprasmybę, bet ir suranda konkrečius būdus bei tikrus orientyrus, kaip neišvengiamos kančios akivaizdoje gyvenimą padaryti prasmingą. Schopenhauerio sekėjas Nietzsche, nors ir perėmė pagrindinę savo mokytojo etinės koncepcijos orientaciją, tačiau jau buvo kitos epochos žmogus, todėl nenuostabu, kad jo veikaluose šopenhaueriškasis voliuntarizmas transformavosi į egzistencinį atspalvį turinčią tragiškojo optimizmo koncepciją. Nietzsche's etikoje dar ryškiau nei jo pirmtako veikaluose suskamba pantragiški gyvenimo prasmės ieškojimo motyvai.

Literatūra ir nuorodos

- ¹³ F. Nietzsche *Anapus gėrio ir blogio* // F. Nietzsche. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 332.
- ¹⁴ Ten pat, p. 363.
- ¹⁵ F. Nietzsche. *Apie moralės genealogiją*. – Vilnius: Pradai, 1996, p. 150.
- ¹⁶ F. Nietzsche. *Antikristas. Prakeikimas krikščionybei* // *Metai*, Nr. 1. 2004, p. 123.

- ¹⁷ F. Nietzsche. *Ryto žara* // Mintys apie moralės prietarus. – Vilnius: Alma littera, 2005, p. 75.
- ¹⁸ G. Robert, G. Morrison. *Nietzsche and Buddhism*. – London, Oxford University Press, 2000, p. 46.
- ¹⁹ A. Andrijauskas *Kultūros, filosofijos ir meno profiliai (Rytai – Vakarai – Lietuva)*. – Vilnius: Kultūros filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 288.

- ²⁰ F. Nietzsche. *Štai taip Zaratustra kalbėjo* // F. Nyčė. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 24.
- ²¹ Ten pat, p. 40.
- ²² Ф. Ницше. *Антихристианин* // А. А Яловлев. *Сумерки Богов*. – Москва: Издательство политической литературы, 1989, с. 28.
- ²³ F. Nietzsche. *Štai taip Zaratustra kalbėjo* // F. Nyčė. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius, Mintis, 1991, p. 26.
- ²⁴ F. Nietzsche. *Anapus gėrio ir blogio* // F. Nyčė. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 436.
- ²⁵ F. Nietzsche. *Tragedijos gimimas*. – Vilnius, Pradai, 1997, p. 25.
- ²⁶ A. Schopenhauer. *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*. – Vilnius: Pradai, 1995, p. 409.
- ²⁷ А. Швейцер. *Культура и этика*. – Москва: Прогресс, 1973, с. 349.
- ²⁸ Ten pat, p. 251–252.
- ²⁹ G. Simmel. *Schopenhauer and Nietzsche*. – Amherst: University Press, 1986, p. 26.
- ³⁰ Ф. Ницше. *Полное собрание сочинений*. – Москва, т. 9, 1901, с. 3.
- ³¹ M. Heidegeris. *Nyčės žodis „Dievas mirė“* // M. Heidegeris. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1992, p. 180.
- ³² Ten pat, p. 181.
- ³³ Ten pat, p. 180.
- ³⁴ F. Nietzsche. *Tragedijos gimimas*. – Vilnius: Pradai, 1997, p. 30.
- ³⁵ F. Nietzsche. *Anapus gėrio ir blogio* // F. Nyčė. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1991, p. 467.
- ³⁶ A. Schopenhauer. *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*. – Vilnius: Pradai, 1995, p. 495.
- ³⁷ A. Schopenhauer. *Pararega ir paralipomena*. – Vilnius: Pradai, 2001, p. 136.
- ³⁸ A. Schopenhauer. *Pasaulis kaip valia ir vaizdinys*. – Vilnius: Pradai, 1995, p. 448.
- ³⁹ A. Andrijauskas. *Kultūros, filosofijos ir meno profiliai (Rytai – Vakarai – Lietuva)*. – Vilnius: Kultūros filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 232.
- ⁴⁰ A. Schopenhauer. *Pararega ir paralipomena*. – Vilnius: Pradai, 2001, p. 138.